

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
INTERDISZCIPLINÁRIS DOKTORI ISKOLA
„A kormányzás társadalmi, térbeli és történeti dimenziói”
Politikatudományi Doktori Program

AZ OLASZORSZÁGI BEVÁNDORLÁS ALULNÉZETBŐL

Civil szervezetek és a migráció

Dömös Mariann

PhD disszertáció tézisei

Témavezető:

Dr. habil. Tarrósy István

PhD., egyetemi docens

Pécs, 2019

1. Bevezetés és a témaválasztás indoklása

2015-ben az európai médiában „migrációs válságnak” nevezett menekülthullám, az érkezők számának ugrásszerű növekedése, megrázta egész Európát. Itália különösen nagy próbatétellel volt kénytelen szembenézni, ugyanis az 1970-es évek óta tartó, majd a 2000-es évek második felétől egyre inkább fokozódó bevándorlás olyan mértékűvé vált, amely komoly kihívást okozott az ország számára és társadalmi feszültségekhez vezetett. **A disszertáció a civil kezdeményezések fókuszba állításával vizsgálja a 2010–19-es időszakban az Olaszországba irányuló migrációt és ennek segítségével kíván átfogó képet alkotni az itáliai helyzetről.**

Az olasz példa alapján a kutatás – többek között – arra a kérdésre keresi a választ, hogyha a nemzeti-politikai megfontolásokból hiányzik az integrációval foglalkozó stratégia, vagy csak részleges megoldásokat javasol, akkor a felmerülő és egyre mélyülő problémákat képes lehet-e a civil szféra orvosolni és milyen módon tudja mindezt megtenni.

A doktori értekezés célja rámutatni arra, hogy a bevándorláspolitikai során az integrációs törekvéseknek is kikerülhetetlenül fontos szerepük van. Bizonyítani szeretné továbbá, hogy ha a döntéshozói szint migrációs politikája hiányos, vagy nem adekvát, a civil szféra még mindig képes a problémák (legalább részleges) enyhítésére.

A migráció a társadalomtudományi kutatásoknak és a mindennapi életnek egyaránt meghatározó, az utóbbi években fokozottan az érdeklődés homlokterébe kerülő kérdése. Olyan összetett jelenség, amelynek során egyes emberek vagy embereknek egy csoportja különböző okokból (*migrációs döntés*) rövidebb vagy hosszabb időre helyváltoztatást hajt végre. A migráció egyidős az emberiséggel: az országhatárokon belüli vagy azokon átnyúló vándorlás mindig is jelen volt, az élet részét képezte. Ahogy Tarrósy fogalmaz „a történelem lényegében vándorlások és vándorok története.” (Tarrósy, 2016:10) Az, hogy milyen volumenű migrációról beszélhetünk, korszakonként változó volt, a XX. század második felében (az 1960-1970-es években) Európában a munkaerő-migráció, és főleg a délről északra irányuló vándorlás volt jellemző, ami az 1980-as évektől kiegészült egy keletről nyugatra irányuló mozgással is, köszönhetően a kelet-európai rendszerváltásoknak. A hidegháború évei alatt a politikai menekültek mellett megjelentek a gazdasági bevándorlók is, ami a század végén kiegészült a főleg Dél-Amerika és Afrika térségéből származó környezeti menekültekkel (Glied – Bumberák, 2011:4-33). Maga az európai migrációs rendszer is szerves részét képezi egy

globális migrációs struktúrának, amelyeknek a folyamatai kölcsönösen összefüggenek, illetve hatnak egymásra.¹

Arra, hogy a migráció problémája mikor vált világméretűvé, nincs konkrét dátum, de általában az 1970-1980-as éveket szokás kiindulópontként megjelölni (Cseresnyés, 2005:19). Ekkor indult el az a folyamat, amelynek eredményeként Európa szembesült a határain egyszerre nagyobb számban megjelenő bevándorlókkal, akik a migráció további jelentős növekedését vetítették előre. Valójában, ha a Föld lakosságához mérten vizsgáljuk, a migránsok globális aránya nem változott olyan nagy mértékben: 2013-ról 2018-ra csupán egytized százalékot emelkedett.² Ugyanakkor ez a közel 250 millió ember, aki jelenleg vándor a világban, úgy is felfogható, mint egy képzeletbeli ország, amely a világ ötödik legnépesebb lakosságával rendelkezik.³

Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának (UNHCR) legutóbbi jelentése alapján ugyanebben az évben (2018) közel 71 millióan kényszerültek arra, hogy üldöztetés, konfliktusok, erőszak vagy az emberi jogok megsértése miatt elhagyják otthonaikat.⁴ Mindez azt jelenti, hogy kényszerűségből naponta 37 ezer ember menekült el a hazájából, percenként pedig 25-en döntöttek úgy, hogy hátrahagyják addigi életüket és elvándorolnak otthonaikból.⁵ Az ENSZ adataiból az is jól látszik, hogy bár a migránsok aránya a népességhez viszonyítva nem változott számottevően, de az elmúlt 20 év alatt az erőszakkal elűzöttek száma a duplájára nőtt.

A változást 2014–2015-ben Európa is testközelből érezhette meg, a bevándorlók megjelenését legfőképpen tanácstalanság és félelem kísérte. Mindez összefonódott és részben oka is volt az addig széles körben elterjedt „multikulturális modell” válságának. Az egységes európai stratégia hiánya, a tehetetlenség és a hirtelen megjelenő, erőteljes migrációs nyomás, amellyel eddig ilyen formában nem igen kellett számolni, komoly problémák forrásává vált. A

¹ Az ENSZ globális migrációs paktuma is ennek a globális struktúrának, folyamat együttesnek kíván egyfajta keretet alkotni. Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration, <https://www.un.org/pga/72/wp-content/uploads/sites/51/2018/07/migration.pdf> (Letöltés: 2019. augusztus 10.)

² Az ENSZ adatai szerint míg 2013-ben a világ népességének 3,2 százaléka volt migráns, ami mintegy 232 millió főt jelentett, addig 2018-ban 244 millióan, amely a világ lakosságának 3,3 százalékát teszi ki. Mohay Ágoston: A nemzetközi migráció jogi aspektusai, különös tekintettel a legális migráció szabályozására az Európai Unióban. In: Tarrósy István – Glied Viktor – Vörös Zoltán (szerk.): Migráció a 21. században. Publikon, Pécs, 2016. 46. o. IOM World Migration Report 2018. <https://www.iom.int/wmr/chapter-2> (Letöltés: 2019. augusztus 23.)

³ World population by country, Worldometers, <http://www.worldometers.info/world-population/population-by-country/> (Letöltés: 2019. április 1.)

⁴ UNHCR Global Trends 2018. <https://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/5d08d7ee7/unhcr-global-trends-2018.html> (Letöltés: 2019. március 30.) Ld. még UNHCR Figures at a Glance. Statistical Yearbooks. <https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html> (Letöltés: 2019. március 20.)

⁵ UNHCR Global Trends 2018. <https://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/5d08d7ee7/unhcr-global-trends-2018.html> (Letöltés: 2019. március 30.)

migráció megosztotta az európai politikai diskurzust és több törésvonal mentén is szembe állította egymással a kontinens országait. Bizonyos csoportok, főként a humanizmusra és a felvilágosodásra hivatkozva a menedéket kérők segítségére, míg mások a keresztény kultúra és Európa védelme érdekében a bevándorlók megfékezésére buzdítottak. A megosztottság európai szinten a nyugat-európai országok és Közép-Európa aspektusában, itthon pedig jobb- és baloldali politikai pártok között húzódott. 2015 után több európai kísérlet is volt, valamifajta egységes bevándorláspolitikára, menekült stratégia kialakítására, de ezek nem jártak sikerrel, nem oldották meg a problémákat. Ehelyett folyamatos feszültségeket szültek mind nemzetközi, mind pedig belpolitikai szinten és a migráció, valamint annak kezelése az Európai Unió válságzónájának egyik kiemelt területévé vált. Az Európába irányuló bevándorlás és az ezt kezelni kívánó uniós politikák, valamint az egyes tagállamok véleménye a migrációról sokszor eltérő, nem mutat egységes képet, miközben a nagy, nyugati befogadó országokban megsokasodtak a feszültségek a többségi társadalom és a bevándorlók között.

Világosan látható, hogy **a migráció mind nemzetközi, mind pedig egyes országok nemzeti politikáját erősen befolyásoló jelenség, amely önmagában is számtalan kérdést és problémát vet fel**, az ehhez kapcsolódó válságjelenségek, migrációs trendek, egyezmények, a menekültkérdés vagy akár az integráció ügye önmagában is lehetne egy-egy elemzés tárgya. Ráadásul a migráció egy olyan „forró téma”, amelyről a tegnap leírtak már nem biztos, hogy másnap is igaznak bizonyulnak, változékonysága okán a szakértők is csak dilemmák mentén tudják értelmezni a kérdést, amelynek hosszú távú vetületei így is könnyen válhatnak követhetetlen jóslatokká. Az, hogy az Európai Unió szintjén sikerülhet-e egy egységes migrációs politikát kialakítani, külön tanulmányt igényelne és ennek megválaszolására e disszertáció nem vállalkozhat. Ahogy arra sem, hogy a nemzetközi kapcsolatok vagy egyes térségpolitikai elemzések legyen az értekezés célja. **A doktori disszertáció elsősorban országspecifikus és mikroszintű vizsgálódásokból áll.** Azonban az európai kontextus és Olaszország migrációs jelenségei szoros kölcsönhatásban vannak egymással, így bár az európai vetület mélyebb rétegei nem kerülnek bemutatásra, de utalások és hivatkozások szintjén mindvégig jelentkezik az értekezésben.

2014–2017 között Olaszország is erős migrációs nyomásnak volt kitéve, amely az elmúlt két évben (2018–2019) – többek között az olasz politikai döntéseknek köszönhetően⁶ –

⁶ Ennek okai többek között a Gentiloni-kormány intézkedéseiben (pl. Orlando-Minniti törvény), majd pedig a kormánykoalícióba kerülő (és azóta már megbukott) Matteo Salvini vezette Liga bevándorlásellenes politikai programjában (pl. Sicurezza Bis) keresendőek. Ld. részletesen a disszertáció III. fejezetében.

már csökkenő tendenciát mutat.⁷ Ennek ellenére az utóbbi időben fokozódtak a társadalmi feszültségek, a valóban hatékony megoldások pedig kevésbé jellemezték az ország mindennapjait. Miközben a politika elsősorban az irreguláris bevándorlást igyekezett szabályozni és a határokon kívül tartani, a társadalomban jelentkező problémákat kezeletlenül hagyta. Az egyre elmélyülő szakadékot a hagyományosan erős civil társadalom a probléma gyökerénél, helyi szinten próbálta csökkenteni.

A Belügyminisztérium hivatalos listája szerint Olaszországban jelenleg közel 800 a bevándorlókkal foglalkozó, regisztrált civil szervezet van, amelyhez hozzáadódnak azok a kezdeményezések, amelyek valamilyen okból (például mert önkényesen foglalt épületekben működnek, mint a centro socialék egy része) nem kerültek bele ebbe a válogatásba, illetve azok is, amelyek a bevándorlók által alapított szervezetek listáján szerepelnek. Ezek alapján a migrációval foglalkozó civil szervezetek száma, a legvisszafogottabb becslés alapján is közel ezer szervezetet jelent. Az olasz civil szektor gazdagsága a politikai kultúra olyan elemeire vezethető vissza, amelyek a történelem során mindvégig fontosnak tartották a különböző helyi ügyekben való részvételt, csoportos megmozdulásokat és egymás segítségét, támogatását. A kezdeményezések széles skálán mozognak a migráció kezelését illetően: a legalapvetőbb segítségnyújtáson (szállás, adminisztrációs ügyek, nyelvelsajátítás) keresztül egészen a komplex vagy specifikus (nők, gyerekek segítése, pszichológiai segítségnyújtás) feladatokig. A disszertáció a Rómában működő és nyilvánosan megismerhető szervezetek közül mutat be több példát, illetve kísérletet tesz azok tipologizálására is. E migrációval foglalkozó civil szervezeti réteg – általános jellemzőinek és különleges tagjainak a bemutatása, tevékenységük fókuszba állítása – olyan új, alulnézeti perspektívát ad, amelyből az olasz migrációs helyzetet eltérő megvilágításban vizsgálhatjuk: új nézőpontból, új elemek feltárásával a jelenlegi szituáció komplexebb megértésének lehetőségével.

A cél kettős: egyrészt felhívni a figyelmet az integráció fontosságára és annak hiányából eredő problémákra, másrészt pedig alulról vizsgálódva, ezen szervezeteken keresztül képet alkotni az olasz migrációs helyzetről és a civil szervezeteknek ebben játszott szerepéről.

Ha a migrációval foglalkozó kutatásokat szemügyre vesszük, akkor azt is megállapíthatjuk, hogy sokkal inkább jellemzőek a jogi, rendészeti, migrációs politikai, szociológiai és demográfiai vagy regionális és közgazdasági elemzések, míg „[cs]ekély számban bukkannak fel a sajtót, a médiát és a civil szférát mint közvéleményt, a

⁷ Mediterranean Situation, Italy, UNHCR
<https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean/location/5205> (Letöltés: 2020. március 27.).

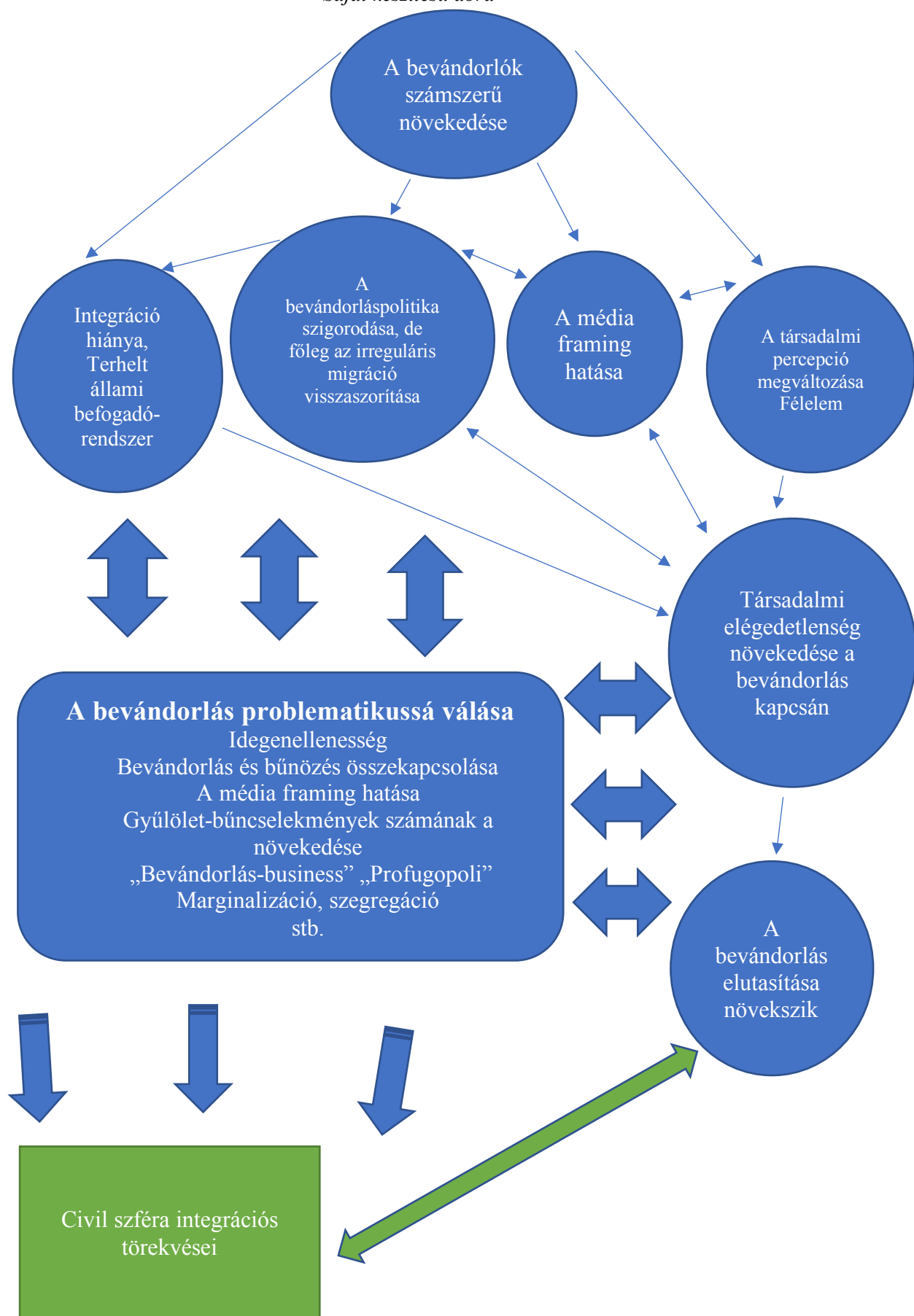
közbeszédet alakító szektort vizsgáló tanulmányok, kutatások.”⁸ Geopolitikai jelentőségéhez és a migrációban betöltött szerepéhez képest, Itália a hazai tudományos életben kevésbé áll az érdeklődés középpontjában, amely szintén a témaválasztás indokoltságát támasztja alá.

A disszertációban a 2014-ben megkezdett, majd 2016 óta szisztematikusan egymásra épülő, elsősorban kvalitatív terepkutatások – helyi megfigyelések, interjúk, beszélgetések, valamint esettanulmány – elemzésével a különböző olasz civil kezdeményezések feltérképezésére, csoportosítására kerül sor, egy olyan aspektus rendszerezett bemutatására, amely eddig az itthoni szakirodalomból hiányzott és a nemzetközi szakirodalomban is elenyésző mértékben jelent meg. Az olasz bevándorlás szereplőinek részletes vizsgálata, a migrációs kihívásokra adott válaszok sikeressége vagy éppen sikertelensége olyan példát szolgáltat, amit a jelenlegi magyar helyzetre is lefordíthatunk, alkalmazható tapasztalatokkal vértézhet fel; akár a bevándorlás kezelése, akár a leszakadó nemzeti, etnikai csoportok integrációja terén.

⁸ Tóth Judit: Lehetne normatív a migrációs politika? In: Hárs Ágnes – Tóth Judit (szerk.): Változó migráció – Változó környezet. MTA Nemzeti-etnikai Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2010. 197.o.

A migráció és a vele kapcsolatos problémák sematikus folyamatábrán

Saját készítésű ábra



2. Kutatói kérdések

Célom, hogy miután a szükséges migrációelméleti kontextust meghatároztam, a téma kapcsán felmerülő, az alábbiakban közölt kutatói kérdésekre válaszokat keressek:

- Miért szükségszerű **integrációs politikáról** is gondolkodni a bevándorláspolitiká megalkotása során?
- Milyen migrációs **tendenciák** jellemzik Olaszországot? Hogyan változott 2010 és 2019 között az ország felé irányuló bevándorlás?
- Milyen általános jellemzőket figyelhetünk meg a politikai szint migrációs stratégiájával kapcsolatban? A **politikai válaszlépések** milyen korrelációt mutatnak az olasz migrációs trendekkel?
- Mennyire állja meg a helyét az a feltételezés, hogy az olasz nép nyitott, toleráns és befogadó **társadalom**? Asszimilációról, kirekesztésről vagy valamiféle köztes állapotról kell beszélnünk, ha a bevándorlók, az olaszok és a politika kapcsolatát vizsgáljuk?
- Milyen bevándorlókat segítő **civil kezdeményezésekkel** találkozhatunk az országban? Hogyan lehet ezeket a civil kezdeményezéseket csoportosítani?
- Ha a migrációs politikából hiányzik az integrációs politika, a civil szféra tudja ezt **pótolni** vagy **ellensúlyozni**?
- Miért lehetnek fontosak a helyi intézkedések (**attivismo civico**) és ezek milyen jó példákkal szolgálhatnak?
- A **centro sociale** hogyan illeszkedik a civil szervezetek sorába és milyen sajátos jellemzői vannak? Miért lehetnek fontosak a migráció okozta problémák kezelésében?

3. *A hipotézisek rövid összefoglalója*

Hipotéziseimet az alábbi pontokban fogalmaztam meg:

- A kutatás kiinduló hipotézise az, hogy *az olaszok nyitott, toleráns* és alapvetően *befogadó* társadalomban élnek, amely politikai kultúrájuk elemeiben is tetten érhető. Azonban 2014 és 2017 között olyan *mértékű bevándorlás* jellemezte az országot, amely *problémákat és feszültségeket* hozott felszínre és erőteljesen megkérdőjelezte *az olasz társadalom be- és elfogadó képességeit*.
- A mindenkori politikának fontos szerepe van a bevándorlás és következményeinek a kezelésében, az esetlegesen megjelenő problémák enyhítésében. Feltételezésem szerint *az olasz döntéshozatali szint későn reagált a migráció okozta kihívásokra, hullámmó*, hol megengedőbb, hol szigorodó törvényekkel, de alapvetően sikertelenül próbálta kezelni az országba érkező idegenek növekvő számát. Az ország bevándorláspolitikája a kezdetektől fogva elsősorban a migrációs nyomás *feltartóztatásában* és az *illegális bevándorlás* csökkentésében, országhatárokon kívül tartásában látja a megoldást (ld. a 2017-es Minniti-Orlando törvény vagy 2018-tól a Salvini nevéhez fűződő intézkedéscsomagok). *Hiányzik az egységes, komplex, hosszútávú állami bevándorláspolitiká, amely képes lenne hatékonyan csökkenteni a meglévő és egyre erősödő feszültségeket*.
- Olaszországban *a migrációs politikának nem szerves része az integrációs politika*. Annak ellenére, hogy egy viszonylag fejlett állami befogadórendszerrel rendelkezik, ezek működése túlterhelt és elsődlegesen nem az integrációra fókuszál.
- A társadalom szintjén megjelenő problémák, események *civil válaszreakciót* váltottak ki, létrehozva egy *markáns, a bevándorlásból adódó problémákat kezelni kívánó civil szervezeti réteget, amelynek erős gyökerei vannak az olasz politikai kultúrában*. *A civil szervezetek a társadalom alsó szintjén, elsősorban lokálisan kezelik az olasz migrációs politikából többnyire hiányzó integrációt*.

4. A dolgozat felépítése

A disszertáció hét nagy fejezetre tagolódik. A bevezetést és az utolsó fejezetet leszámítva, a felépítés alapvető eleme a fókusz egyre közelítése, így jutva el az általánostól az országspecifikuson át az egy város, majd pedig egy konkrét civil szervezet esettanulmányként, illetve néhány ott tanuló diákkal készül interjú ismertetéséig. A cél, hogy az alulnézeti perspektíván keresztül részletesebb képet kapjunk az olaszországi bevándorlásról és a civil szféra abban betöltött szerepéről. Az olasz helyzet megértése nem lehet teljes egyes helyi kezdeményezések tevékenységének értelmezése nélkül. Az először lokális szinten jelentkező problémák és ezeknek a civil szervezetek általi kezelése új perspektívát kínál a már megismert összefüggésekhez. Az alulnézeti vizsgálódás az olasz migrációs helyzet mélyebb összefüggéseit, alaposabb megismerését is elősegíti és rámutat a helyi szinttől építkező beilleszkedési programok fontosságára.

A bevezetésben röviden ismertetem a témát, megadom a kutatói kérdéseket és hipotéziseket, amelyekre választ szeretnék kapni, valamint bemutatom az ezek megvizsgálásához szükséges kutatási módszereket.

A második fejezetben (II. Elméleti alapok) az országspecifikus vizsgálódást megelőzően a témát tágabb keretben is elhelyezem. Ismertetem a migráció- és integrációelméleteket, kitérek az integráció fontosságát hangsúlyozó néhány aspektusra (konfliktusokra és kockázatokra), majd pedig felvázolom a beilleszkedést segítő fontosabb elemeket, amelyre hangsúlyozottan figyelni kell az integrációs politikai elméleti és gyakorlati megvalósítása során is.

A harmadik fejezetben (III. A migráció és Olaszország – tendenciák, megoldási kísérletek) az Olaszország felé irányuló migráció fontosabb jellemzőit, az erre adott politikai válaszlépéseket – a törvényeket, az állami befogadórendszer sajátosságait és a politikai pártok állásfoglalását – tekintem át.

A negyedik fejezet (IV. A migráció társadalmi hatásai) az olasz társadalom és a bevándorlás kapcsolatát vizsgálja. Ebben a részben az elmúlt évekből néhány olyan meghatározó eseményt ismertetek, amely erősen formálta az olaszok véleményét a migrációval kapcsolatban. Az addig kevésbé jellemző gyűlölet és a xenofóbia erősödése az élet különböző (közbeszéd, politikai, pártpolitikai) területein szintén elemzés tárgyává válik. Illetve kitérek a társadalmi percepció sajátosságaira, változásaira, ellentmondásaira, amelynek legfőbb célja, hogy rávilágítson a migráció jelenségének és annak társadalmi hatásainak összetettségére és a bevándorlási politika hiányosságaira.

Az ötödik fejezetben (V. Civil szervezetek) azt vizsgálom, hogy az erősödő migráció következtében kialakult szituációt a civil szervezetek hogyan próbálják meg kezelni. Ennek bemutatásához először az alulról szerveződő kezdeményezések olasz politikai kultúrában fellelhető gyökereit vázoló fel, majd a civil szféra rövid jellemzése után az olasz migrációval foglalkozó szervezeteket mutatom be. A fejezet további részében a római migrációval foglalkozó kezdeményezések tipológia-kísérletére is sor kerül, amelyeket az ehhez kapcsolódó terepmunkám kihívásainak és tanulságainak a bemutatása előz meg. A fejezet végén a csoportosításban használt szempontok mentén több fontosabb szervezetet ismertetek.

A hatodik fejezetben (VI. A centro sociale – esettanulmány) a civil kezdeményezések egy konkrét példáját esettanulmányon keresztül mutatom be. A centro sociale nem tipikus példája az alulról jövő szerveződéseknek, amelyek hasonlóságot mutatnak az ún. foglalt házakkal vagy squatokkal, mégsem sorolhatók teljesen ebbe a kategóriába, több szempontból is unikális a jellegük. E rész általános bemutatásuk és integrációban betöltött szerepük mellett, egy konkrét, római szervezetet, a CSOA eXSniát is ismerteti. A fejezet végén az empirikus kutatásaim során készített interjúk közül elemzek három, az eXSnia diákjaival készült beszélgetést.

A disszertáció hetedik fejezete tartalmazza a hipotézisek vizsgálatát és a jövőbeli kutatási irányok felvázolását.

5. Elméleti keret

Az alulról szerveződő kezdeményezések migráció kezelésben betöltött szerepének a bemutatásához **összetett elméleti keret használatára kellett, hogy törekedjek.**

Ahhoz, hogy az integráció teoretikus kereteit meghatározzuk és a disszertáció témája jobban érthetővé váljon, előbb a *migrációelméletekről* is szólni kellett, még akkor is, ha a doktori értekezésnek nem volt célja ezek részletes bemutatása. Habár ezen elméletek sokszor csak részeredményekkel szolgálnak, mégis közelebb visznek „a folyamatok, szereplők és kapcsolataik makró- és mikro-szinten rendszerszerű értelmezéséhez” (Tarrósy, 2016: 10). Az elméletek kapcsolatban állnak a munkaerőpiacokra és a mobilizációra vonatkozó teóriákkal is. A migrációs döntés során mindig szerepet játszanak ún. *pull és push tényezők*, azaz olyan elemek, amelyek vagy kiteszítják (push) a bevándorlót a kibocsátó országából (legelemibb példája a munkanélküliség) és/vagy vonzzák (pull) a befogadó ország felé (pl. a jobb bérek). Ezek a tényezők lehetnek *gazdasági* vagy éppen *nem gazdasági* elemek is.

Az elméletek egyik nagy csoportja *a migrációs okokat* és a vándorlás jelenségének magyarázatát keresi. Ezek közül vannak olyanok, amelyek pusztán a kiváltó okokkal indokolják a migrációt, míg mások annak folyamatszerű mivoltában látják a magyarázó erőt. Ezek alapján a disszertáció sorra veszi a vándorlás okait kutató teóriákat: a neoklasszikus közgazdasági elméleteket (annak makro és mikro változatát), a Todaro-modellt, a migráció új gazdaságtanát, a szegmentált munkaerőpiac elméletet, a történelmi strukturális elméletet és a világszisztémaelméletet. Valamint kitér a migrációt, mint folyamatot kutató társadalmi tőke és a kumulatív okok elméletére is. Az értekezés leírja a teóriák főbb jellemzőit is, amelyeket a III. fejezetben részletesen is elemzek.

Az elméletek másik nagy csoportja eltérő megközelítésből vizsgálja a vándorlást: annak *a többségi társadalomra gyakorolt hatásai* mentén elemzi a folyamatot, azt kutatja, hogy a társadalmi befogadás megvalósul-e és ha igen, akkor milyen mértékben. Az integrációelméleteknek négy típusát szokták elkülöníteni: az asszimilációt, az olvasztó-tégely asszimilációt (melting pot), a multikulturális modellt és a kizárás/kirekesztés/izoláció modelljét, amely magával hozza újból megjelenő irányzatként a neoasszimiláció igényét is. Az integrációs modellek magyarázatára külön alfejezetben (II.2.) térek ki.

Az elméleti keret fontos elemét képezi a civil szervezetek legfőbb általános jellemzőit meghatározó rész (V. fejezetben). Egyrészt a civil szféra néhány alapfogalmának a bemutatása, fontosabb jellemzőinek az összegyűjtése, másrészt az olasz harmadik szektor ebben való elhelyezése.

6. *Kutatási módszertan*

A doktori értekezés, témájából adódóan, nem épülhet kizárólag szekunder források feldolgozására, **fontos az empirikus adatok felhasználása**, amelyek összegyűjtéséhez az adott résztémától függően, **különböző kvalitatív módszereket** alkalmaztam. A jobb érthetőség és átláthatóság érdekében a kutatás során használt metódusokat táblázatba foglaltam (1. táblázat) és kiegészítettem a vizsgált területtel.

A kutatási terv megvalósításának első szakaszában *a szekunder források* feldolgozása, a releváns szakirodalmak beépítése történt, hiszen ezek adják a disszertáció elméleti alapjait. Az első fontos lépések a nemzetközi migrációhoz kapcsolódó alapvető elméletek összefoglalása, az integráció kérdéskörének fókuszba állítása, az olasz migrációs trendek szintetizálása és az Olaszországba irányuló migráció általános jellemzőinek összegyűjtése, csoportosítása és elemzése voltak, amelyek révén a jelenlegi olasz helyzet is érthetőbbé vált.

Ezt követte a civil szervezetek elméleti alapjainak a felállítása és a kurrens szakirodalmak feldolgozása. A szekunder források beépítéséhez hozzátartozott a különböző olasz és nemzetközi szervezetek jelentéseinek, elemzéseinek és statisztikáinak a részletes tanulmányozása is. A migráció, ezen belül is az Olaszországba irányuló bevándorlás a társadalomtudományok népszerű és kutatott területe, ennek megfelelően kiemelkedően fontos volt az olasz és angol nyelvű szakirodalmak kritikus szemléletű elolvasása és az elméleti keretbe illesztése. Az ország civil szervezeti szférája, és azok migrációban betöltött szerepe már egy sokkal kevésbé dokumentált, ám annál izgalmasabb területe a nemzetközi migrációkutatásnak, amely megismeréséhez elengedhetetlenek voltak az empirikus tapasztalatok, az első kézből származó példák, a „mélyfúrások” és a terepen szerzett ismeretek.

A doktori értekezés – az alapvető szekunder források feldolgozása mellett – primer forrásokon alapul, amelyet 2016 óta rendszeres olaszországi ösztöndíjas utak tettek lehetővé. A kutatás kiindulópontja és motivációja 2013-ban a római La Sapienza Egyetemen Campus Hungary ösztöndíjjal eltöltött félév volt. A helyi tapasztalatoknak, illetve későbbi témavezetőm, Dr. Tarrósy István migrációs kurzusainak köszönhetően kezdtem el az olasz migrációs helyzettel és a centro sociale jelenségével behatóbban foglalkozni. 2014 őszén újabb Campus Hungary ösztöndíj segítségével egy hónapra visszatértem az általam megismert római centroba interjúkat készíteni az önkéntesként dolgozó tanárokkal és az ott tanuló diákokkal. 2016-ban hosszabb időt töltöttem Rómában Erasmus+ szakmai gyakorlat révén, amelynek keretein belül elkezdtem feltérképezni a civil szervezeteket és további interjúkat készítettem – többek között – a téma szakértőivel is. 2017 márciusától ismét Erasmus+ ösztöndíjjal folytattam a megkezdett kutatást, 2018-ban pedig Campus Mundi ösztöndíjjal tartózkodtam pár értékes hónapig Rómában. Doktori disszertációm utolsó szakaszához a Magyar Állami Eötvös Ösztöndíj nyújtott segítséget. Összesen közel majdnem 2,5 évet töltöttem Rómában tanulmányi és kutatási céllal.

A **primer források** összegyűjtéséhez és elemzéséhez **kvalitatív empirikus módszereket alkalmaztam**: a terepkutatás különböző típusait, megfigyeléseket, interjúkat és esettanulmányt is készítettem, valamint egyéb társadalomtudományi vizsgálódással, hólabdamódszerrel és kapcsolati háló elemzéssel is kiegészítettem a módszertani tárházat. Az alulról szerveződő kezdeményezések vizsgálata során kiemelt hangsúlyt fektettem azok legkülönlegesebb tagjára, a centro socialéra, ahol interjúkat és esettanulmányt, valamint egy konkrét példa bemutatását is elkészítettem. Mindezt megelőzte az eXSnia tanárok kapcsolati hálójának a feltérképezése, valamint hólabdamódszert is alkalmaztam, hogy további centro socialékhoz, illetve más civil szervezetekhez és a téma szakértőihöz is eljussak.

1. táblázat A kutatás során használt módszertan összefoglaló táblázata

Módszertan	A vizsgált terület
<p>I. Szekunder források olasz, angol és magyar nyelven:</p> <ul style="list-style-type: none"> • szakirodalmak • elemzések • statisztikák • jelentések <p>összegyűjtése és elemzése</p>	<p>A nemzetközi migráció elméleti alapjai Integrációelméletek Migrációs trendek Civil szervezetek elméleti alapjai</p>
<p>II. Primer források Kvalitatív empirikus módszerek: Terepkutatás (2016-2019):</p> <ul style="list-style-type: none"> • megfigyelés → teljes mértékben résztvevő megfigyelés → megfigyelőként részt vevő → részt vevőként megfigyelő → teljes mértékben megfigyelő • interjú → hálózatok feltérképezése → hólabda módszer • esettanulmány 	<p>Az olasz civil szervezeti réteg feltérképezése</p> <p>A centro sociale jellemzőinek összegyűjtése, sajátosságainak elemzése</p>

Saját készítésű ábra.

Összesen 49 – interjú, beszélgetés, valamint megfigyelés – hanganyaga készült el, amelyek több tízórányi felvételt tesznek ki.⁹

Az összegyűjtött empirikus forrásokat a jobb áttekinthetőség érdekében az alábbi módon különítettem el:

1. A bevándorlókkal készült *életútinterjúk*, amelyek jól rámutatnak változatos társadalmi hátterükre, kivándorlásuk okaira, megérkezésük és ottlétük módjára. A téma érzékenysége miatt, az átélt traumák okán nehezen vállalkoztak arra, hogy leüljenek erről beszélgetni egy idegennel. A feladatot a nyelvi akadályok is megnehezítették, sokan nem beszéltek se olaszul,

⁹ Az elkészült interjúk és beszélgetések összefoglaló táblázata a 3. mellékletben, a fontosabb eseményeké, amelyeken részt vettem a 4. mellékletben találhatóak.

se angolul, egyéb közvetítő nyelv pedig nem volt. Szintén az interjú ellen szóló érv volt, és így megnehezítette a munkát, az illegális tartózkodás és az ebből fakadó félelem. Az elkészült életútinterjúk értékes elemét adják a disszertációnak, amelyek közül három teljesen különböző életút a doktori értekezésben is kibontakozik. Emellett jól rávilágítanak a centro sociale szerepére, működésére és a bevándorlók integrációjában játszott szerepére, amelyre a disszertáció VI. fejezetében térek ki részletesen.

2. A centroban dolgozó **önkéntesekkel, tanárokkal** is készültek **interjúk**. Így első kézből szerezhettem információt a centro socialék történetéről, létrejöttüknek okairól, jelenlegi helyzetükről és működési területeiről. Ezeken túl mindannyian elmondták a saját motivációikat és meglátásaikat az olaszországi migrációs helyzetet illetően, valamint segítettek felvenni a kapcsolatot más hasonló központokkal, ahol interjút készíthettem. Az ehhez kapcsolódó egohálókat a disszertáció V. fejezetében közlöm. A kutatóutak során több önkéntes és tanár tevékenységébe (nyelvórák, szervezési feladatok) is betekintheztem, amely **megfigyelések** értékes tapasztalatokkal gazdagították a disszertációt.

3. Az összes általam az értekezésben részletesen ismertetett **civil szervezettel** megpróbáltam **interjút** készíteni, és a római civil szervezetek feltérképezése során is a **kvalitatív kutatás** módszereit alkalmaztam, hogy alaposabban megismerjem őket. A disszertáció elsősorban (néhány kivételtől eltekintve) a római vagy Rómában is központtal rendelkező szervezeteket veszi sorra, az V. fejezetében tipologizálásukra is kísérletet tettem.

4. A kutatás során törekedtem arra, hogy a szakirodalmon alapuló **politikai szint** elemzését is empirikus tapasztalatokkal egészítsem ki, amihez szintén a kvalitatív **terepkutatás** módszereit választottam. Ezek elkészítése bizonyult a legnehezebbnek, ugyanis megszámlálhatatlan adminisztratív akadályba ütköztem. Azonban ezek az eredmények is árnyalták a csupán szekunder források adatait és a disszertáció – főként – III. fejezetének fontos elemeit adják.

5. A terepmunka alkalmával készítettem **interjúkat** a téma **szakértőivel**, részt vettem konferenciákon, kerekasztal beszélgetéseken, ahol a **megfigyelés** módszerét alkalmazva szintén fontos információkat gyűjtöttem. A különböző eseményeken az informális beszélgetések, a kérdés lehetőségé szintén lényeges, a disszertációba szervesen beépült tudással gazdagított. Az elkészült interjúkat, illetve fontosabb eseményeket, konferencia részvételeket a mellékletekben gyűjtöttem össze.

A több órányi empirikus hanganyagon, valamint tapasztalatok összegyűjtésén és elemzésén kívül *esettanulmányt* is készítettem. E disszertációban egy „kritikus eset”, a civil szervezetek egy nem tipikus eleme került bemutatásra: a centro sociale általános jellemzőiről és egy példáról, a CSOA eXSnia központról a VI. fejezetben írok.

7. *Kutatói kérdésekre adott válaszok, a hipotézisek vizsgálata és összegzés*

- A doktori kutatás kapcsán először *az integráció migrációelméleti kontextusba illeszthetőségét* vizsgáltam meg, amely alapján egyrészt elmondhatjuk, hogy a migráció komplex jelenségét több szempont mentén is lehet csoportosítani. Alapvetően beszélhetünk olyan elméletekről, amelyek a vándorlási okokat vizsgálják és olyanokról, amelyek a beilleszkedés különböző lehetőségeit veszik sorra. Az első csoportba tartozó elméletek egy része a migrációt kiváltó okokat, míg mások a bevándorlás folyamatszerű aspektusát vizsgálják. *Az integrációelméletek a migrációelméletek között arra a kérdésre keresik a választ, hogy a beilleszkedés hogyan, milyen módon valósulhat meg.* Az egyes koncepciók széles skálán mozognak a teljes asszimilációtól, a melting poton, a multikulturális társadalmon keresztül egészen az izolációig terjed. Az, hogy melyiket tartják a leginkább ideálisnak országonként és korszakonként eltérő lehet, az utóbbi időben általánosságban az mondható el, hogy egyre több elmélet mutat a neoasszimiláció felé.

- Olaszországot a 2000-es évektől kezdődően egyre erősebb *bevándorlási tendencia jellemezte*, amely 2014-től vált igazán problematikusná. Az ezt megelőző időszakban is voltak, különböző eseményekhez köthető *periódusok, amikor a bevándorlók száma változott* és jelentősen *megnőtt*: ilyen az 1990-es években az albán bevándorlás vagy 2007 után a románok nagyarányú migrációja vagy 2011 utáni időszak, amikor a nemzetközi beavatkozás révén megbukik a Kadhafi-rendszer és Líbia megszűnik önálló államként funkcionálni, ezzel pedig Olaszország elveszíti addigi „védőhálóját” a migráció feltartóztatásában. Azonban a bevándorlás szempontjából – ahogy feltételeztem – *2014 és 2017 júniusa közti időszak a leginkább kritikus*, ekkor az ENSZ adatai szerint¹⁰ a tengeren érkezők száma, több mint 624 000 fő, amely rekord adatnak számít: *ebben a rövid periódusban annyian érkeztek, mint az elmúlt húsz évben összesen.*¹¹ Az olasz migrációs trendek 2017-től ismét változtak, többek

¹⁰ <https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean/location/5205> (Letöltés: 2019.augusztus 2.)

¹¹ Tanács-Mandák: i.m. 5. o.

között a különböző kormányzati intézkedéseknek köszönhetően (pl. Minniti-Orlando törvény, Civil kódex), csökkent az ország felé irányuló vándorlás.

- ***A politikai válaszlépések részben korreláltak a migrációs trendekkel***, de nem voltak előremutatóak: az értekezés III. fejezetében felvázolt tendenciákból egyértelműen kirajzolódnak a politikának a migráció kezelésére tett kísérletei, amelyek – hipotézisemnek megfelelően – elsősorban ***az irreguláris bevándorlás csökkentését, országon kívüli feltartóztatását és a már ott lévők jogi helyzetének rendezését*** célozták meg, nem átgondolt stratégia mentén születtek, hanem általában a különböző eseményekre adott ***gyors, vészhelyzeti válaszreakciókként***. A migrációs politika elemzése során azt láthattuk, hogy Nyugat-Európa többi államához képest későn született meg az első átfogó, a bevándorlást kezelni kívánó törvény (1990) és a normaalkotás során ***hol szigorodó, hol enyhülő szakaszok váltották egymást, amelyek a szélsőségektől sem voltak mentesek***, míg az ***integrációs kérdések gyakorta háttérbe szorultak***. A kezdetektől fogva a törvények jellemzője volt a folyamatos ***amnesztia hirdetése, így az irregulárisan ott tartózkodók törvényes dokumentumokhoz juthattak, azonban a jogi helyzet rendezése közel sem elégséges eleme, csupán egy lépcsőfoka az integrációnak***.

- Ahhoz, hogy a migráció kapcsán felmerülő ***kockázatokat csökkenteni lehessen, szükséges a bevándorlók beilleszkedését segíteni***: arról, hogy ez milyen mértékben és módon valósuljon meg, eltérnek a vélemények, de bizonyos alapjairól (pl. nyelvismeret, érzékenyítő, valamint társadalmi felemelkedést segítő programok) nem lehet lemondani. ***A bevándorláspolitikát az inklúziót segítő, hosszú távú stratégia nélkül a társadalmi problémák és társadalmi feszültségek megjelenéséhez, megerősödéséhez és elmélyüléséhez vezet, ezért szükségszerű integrációs politikáról is gondolkodni a bevándorláspolitikát megalkotása során***. A beilleszkedési folyamatban ***a befogadórendszer***, mint az állami integráció egyik bástyája, fontos szerepet tölthetne be, mivel elméletben egy jól strukturált szisztémával rendelkezik. Azonban a gyakorlatban a befogadóközpontok túlszűfoltak, a bevándorlók elosztása gyakorta eseti, a központok infrastruktúrája nem megfelelő, a rendszert ellentétes politikai érdekek szövik át, miközben erős korrupció és a bevándorlást csupán üzletnek tekintő profitorientált és sokszor nem törvényes attitűd lengi át. E jellemzők pedig mind az integráció hatékonyságát gyengítik.

- ***A migráció kezelését illetően*** az utóbbi pár évben ***a társadalom és a politikai szint közötti távolság csökkent***, és ***több ponton közelítés vagy egyetértés volt tapasztalható***. Azonban ez ***nem a bevándorláspolitikát sikerének volt köszönhető, hanem pontosan ellenkezőleg: az igazán hatékony megoldások hiányának***. A politika többnyire az események

után ment, felületi kezelést, tűzoltást, az aktuális problémák gyors rendezését célozta meg, miközben a már Olaszországban lévő *bevándorlók is egyre több feszültséget okoztak. Megfelelő integrációs politika hiányában egyre többen kerültek teljesen kilátástalan helyzetbe, a társadalmi felemelkedés és beilleszkedés lehetősége nélkül.* Eközben természetes folyamatként jelentkezett *a társadalom egy részének a radikalizálódása*, amit bizonyos politikai pártok, más égető kérdésekkel karöltve, sikeresen fel tudtak használni politikai céljaik eléréséhez. *A migrációs politika hiányosságait az egyre több nagy vihart kavaró esemény jelezte, amelyek tovább növelték a már így is erőteljesen jelenlévő társadalmi elégedetlenséget.*

- Ha a bevándorlók, olaszok és a politika kapcsolatát vizsgáljuk, akkor a civil szervezetek empirikus vizsgálata alapján, azt mondhatjuk, hogy egyfajta köztes állapotról van szó az asszimiláció és a kirekesztés két végpontja között. A dolgozat IV. fejezetében, a társadalmi percepciók során ismertetett statisztikai adatok *cáfolták* azt a feltételezést, hogy *az olaszok nyitott, toleráns és alapvetően befogadó társadalomban élnek.* Az utóbbi öt évben nagyot *változott a bevándorlással kapcsolatos társadalmi percepció, utat engedve az elutasító és jóval szélsőségesebb nézeteknek. Ugyanakkor a lokális tapasztalatok árnyalják* ezt a képet, hiszen számos, a migrációt kezelni kívánó szervezet létezik és működik aktívan: a hivatalos civil szervezetek listáján 797 a bevándorlók integrációjáért (is) dolgozó és 1413 migránsok alapította civil szervezet található, amelyek között a beilleszkedés megkönnyítésével foglalkozók is vannak. Ezeken kívül léteznek még olyan szervezetek, amelyek a migráció egy-egy kényesebb aspektusával foglalkoznak, ezek ún. második szekcióba tartoznak, valamint beszélhetünk nem regisztrált alulról szerveződő kezdeményezésekről is, mint amilyen az eXSnia centro sociale. *A nagyszámú civil szervezeti réteg arra enged következtetni, hogy a migráció egy olyan ügy, amely sürgető megoldásokat kíván és amely az olasz társadalmat érdekli, méghozzá az integráció szemszögéből is.* A szervezetek munkájában, programjaikban nemcsak önkénteseik vagy a velük szimpatizálók, hanem szélesebb közönség is részt vesz. *Az olasz politikai kultúra elemei, a lokalizmus, a participáció, a helyi ügyekért való elköteleződés következtében az adott kerületben lakók érdekeltek a helyben működő civil szervezet munkájában.* Ha egy helyi ügy az ott élők számára is fontos, érdeklődésre tart számot, akkor képesek megmozdulni, részt venni, amit jól mutat a Prenestina kerületben működő eXSnia centro esettanulmánya, amelyben több példát is láthattunk az egy-egy ügy kapcsán megjelenő a széleskörű helyi összefogásra (pl. a tó ügyéért vagy a nyári egyetemek kapcsán).

- *A sokrétű programok, amelyek a kölcsönösségen, mediáción és érzékenyítésen alapulnak, a társadalom széles körét szólítják meg, nemcsak azokat, akik támogatóak a*

bevándorlás ügyében. Ahogy az empirikus kutatásaimból, az interjúkból is kiderült, az integrációs kérdésekkel a már működő és a kifejezetten e célból létrejövő szervezetek is elkezdtek foglalkozni, hogy a lehető legegyszerűbb szinten, helyben kezeljék a problémákat és a beilleszkedést lehetővé tevő strukturált programokat nyújtsanak komplex vagy egy-egy speciális területre fókuszálva. A vizsgált civil szervezeteket aszerint is lehet csoportosítani, hogy teljesen laikus vagy pedig valamifajta egyházi támogatással dolgoznak. A civil kezdeményezéseket aszerint is fel lehet osztani, hogy hivatalosan regisztráltak-e a minisztériumi adatbázisban vagy sem, illetve hogy bevándorlók által alapítottak-e vagy éppen ellenkezőleg.

- A civil szférával kapcsolatban megfogalmaztam azt a kutató kérdést is, hogy **sikeresek lehetnek-e a hiányzó integrációs politika pótlása vagy legalább ellensúlyozása terén.** E kapcsán néhány megállapítást fontos kiemelni, amelyek alátámasztják hipotézisemet a beilleszkedési folyamatokban betöltött szerepükről. Ezen szervezetek **a társadalom köréből nőnek ki, mélyen gyökereznek az olasz politikai kultúrában, ott vannak az emberek között** és testközelből **tapasztalják a problémákat, így segíthetnek az előítéletek, a xenofóbia leépítésében és jelentős a közösségformáló erővel rendelkeznek.** Olyan képzéseket, programokat nyújtanak, amelyek elemi lépései a sikeres integrációnak, ezzel pedig **mintát, utat mutathatnak, valamint nyomást gyakorolhatnak a kormányzat felé: az illegális bevándorlás bűncselekményként kezelése nem oldja meg a problémákat, akik már az országban vannak, azokat meg kell próbálni a közösség hasznos tagjaivá tenni.**

- Mivel a civil szervezetek alulról szerveződnek, **a társadalom szövetéből nőnek ki, más aspektusból** is látnak fontos szociális problémákat. **Gyorsabban és hatékonyabban felismerik,** hogy a bevándorlók integrációjának sikertelensége, marginalizációjuk nem magyarázható csupán egyéni okokkal (mert például nincs elég motiváció, nem tanulja meg a nyelvet, nem alkalmazkodik a bevándorló stb.), hanem **a társadalmi környezetnek is legalább ugyanekkora felelőssége** van azzal kapcsolatban, hogy milyen körülményeket teremt (a komplex integrációs programokkal, érzékenyítő foglalkozásokkal, diszkrimináció csökkentésével stb.). Ebből kifolyólag nem csak az egyén oldaláról sürget megoldást, nem csak a bevándorlót kívánja a struktúrához igazítani, hanem rendszerkritikát és több dimenziós megoldásokat kínál.¹²

¹² Vö. Vincent Lyon-Callo hajléktalanokról készült esettanulmányával, mely sok analógiát mutat. Vincent Lyon-Callo: Inequality, poverty, and neoliberal governance: Activist ethnography in the homeless sheltering industry. UTP Higher Education, Toronto, 2008. Valamint Udvarhelyi Éva Tessza: Az „Utca Emberétől” a „Város Mindenkiéig.” Lakhatási jogok, önszerveződés és aktivista antropológia. *Néprajzi Látóhatár*, 19. évf. 2. szám, 2010. 44-63. o.

- A lokális szinten megvalósuló programok pozitív tapasztalatokat és egyúttal hátrányokat is hordozhatnak, hiszen ha például kevés pénzből minimálisan tudnak projekteket megvalósítani, akkor tevékenységük is csak kis körre fog kiterjedni. Ezért is fontos néhány centro sociale azon törekvése, hogy munkatársaik a helyi politikai életbe, akár képviselőként is bekerüljenek (ahogy az például legutóbb 2018-ban Róma Garbatella negyedében történt). Mindez pedig magában hordozhatja azt, hogy ezek *a helyi, civil akciótervek (attivismo civico) az adott kerületben jó gyakorlattal szolgálhatnak és programokat inspirálhatnak, tovább fejlődve pedig bekerülhetnek egy állami szintű bevándorláspolitikába.* A központok *olyan mikroszintű tapasztalatokkal rendelkeznek, amelyek rávilágíthatnak a migrációs politika hiányzó, nem működő vagy nem megfelelően működő elemeire és kijelölhetik a szükséges irányokat. Összességében egy empirikus tapasztalatokon nyugvó politikai stratégia kidolgozása, olyan jó gyakorlatokkal szolgálhat, amely nemcsak a bevándorlók, hanem a leszakadó társadalmi csoportok integrációjában is segíthet.*
- A centro sociale *különlegesen illeszkedik a civil szervezetek sorába,* egy olyan egyedi, olasz képződmény, amely az 1970-es évek óta szinte változatlanul működik, csak a politikai ideológiai elköteleződése szelídült meg. A centrok *több okból is egyediek:* egyrészt foglalt épületekben jöttek létre, így sok közülük a mai napig jogilag illegális, másrészt teljesen önfenntartóak és önfinanszírozóak, amelyekhez egy erős politikai és kulturális aktivitás is társul. A központok lokálisan, nagyvárosok egy-egy kerületeiben üzemelnek, ahol mindig az adott kerület fejlesztése, az esetleges problémák megoldása a cél. Ezek a szerveződések eredetileg nem is a migráció kezelése miatt alakultak, azonban a 1990-es és 2000-es évektől, ahogy a bevándorlás egyre több problémát okozott, reagáltak a kihívásra és elkezdtek különböző szintű integrációval foglalkozni, amelynek a legelemibb része a népiskola kereteiben működő nyelv- és kultúratanfolyam. *Jelentőségük pedig pont abban, áll, hogy a problémák forrásához közel tevékenykednek, állami és önkormányzati támogatások nélkül, ami ebben az esetben inkább előnnyel jár: megadja számukra a szabadságot, nem kell a bürokratikus inerciával számolniuk. Ebből következőleg nem kell kompromisszumokat kötniük (például azért, hogy támogatáshoz jussanak) vagy ha mégis kell, jóval kisebb mértékben, helyette rugalmasan és gyorsan tudnak reagálni a felmerülő különböző kihívásokra, adaptív kezelési stratégiákat nyújtva.* Ez a *flexibilitás és lokalizmus* teszi őket a migráció kezelésének szempontjából elemi fontosságúvá: olyan tapasztalatokkal is rendelkeznek, amelyek a még oly fontos civil szervezeti réteg közül is kiemelik őket. A mindenkori helyi és állami politikának és a tudományos kutatásnak is pont ezért megfontolandó e jelenséggel mélyrehatóbban foglalkozni.

Jövőbeli kutatási irányok

Az olasz migrációs helyzet komplex folyamat, amelynek sokrétű elemeit és alakító tényezőit jelen doktori disszertáció igyekezett számba venni, amellett, hogy a fókusz elsősorban a civil szférán és annak egy unikális elemén, a centro sociale jelenségén volt. A kutatások egyik fő kérdését, az integráció migrációpolitikában betöltött fontos szerepét empirikus kutatásokkal támasztottam alá és példákkal illusztráltam, hogy milyen kölcsönhatásokat indít el, ha a beilleszkedési politika nem megfelelő.

A kutatásnak sikerült feloldania azt az ellentmondást is, hogy bár a társadalom elfogadó- és befogadóképessége jelentősen csökkent az utóbbi időszakban, eközben mégis jelentős civil szervezeti réteg foglalkozik a bevándorlók integrációjával. Ennek a szférának a bemutatása, kiterjedtsége okán, még a vizsgált városban, Rómában sem lehetett teljes.

Ami a disszertáció megírása során többször nehézségeket okozott, vagyis a téma sokrétűsége az a jövőbeli kutatások előnyévé tud válni, hiszen sokrétű lehetőségeket rejt magában, különböző irányba mutató elemekkel és új kutatási területek kijelölésével. Tervezett későbbi vizsgálódásaim fókuszában továbbra is a centro sociale áll, melynek feltérképezését szeretném folytatni és több Rómán kívüli központtal kiegészíteni. A kutatás módszerének ezután is az értekezésben ismertetett, kvalitatív terepkutatást, elsősorban interjút látom a leginkább célravezetőnek, amelyet – ha lehetőségem adódik rá – szeretnék kiegészíteni felmérési vizsgálattal is, mivel ez eddig anyagi és időbeli korlátok miatt nem valósulhatott meg.

A migrációhoz kapcsolódóan a civil szervezetek tevékenységének a vizsgálata egy olyan területe a kutatásnak, amely külföldön is kevésbé ismert, itthon pedig szinte egyáltalán nem vizsgált része a témának. Kutatásomat szeretném ezirányban is tovább folytatni és kiterjeszteni egy izgalmas, új területre az egyházi háttérű civil szervezetek feltérképezésére. Ehhez kapcsolódóan tudományos érdeklődésre tarthat számot az egyház szerepvállalásának mélyebb vizsgálata: hogyan viszonyul a témához, milyen típusú civil kezdeményezései léteznek. Ennek első lépései a disszertációban is bemutatásra kerültek, a tipológia-kísérlet fontos szempontja volt a római szervezetek összegyűjtése, illetve pár példán keresztüli bemutatása. Mindez tehát megfelelő alapot szolgáltat a későbbi vizsgálódás kiterjesztéséhez.

Egy távolabbi kutatási irány a bevándorlókkal készített interjúim kapcsán fogalmazódott meg bennem: a vándorlástörténetek és identitásváltozások vizsgálata. A migráció minden ember életében komoly fordulópont, változás az egyének életútjában, amely formálja, alakítja és olykor teljesen meg is változtatja a korábbi identitást. A centro diákjai nem régóta élnek

Olaszországban, de a migráció mindannyiuk életét így vagy úgy megváltoztatta. Érdekes lenne ennek a közelebbi vizsgálata, nagyobb mintára kiterjesztése és összehasonlítása olyanokéval, akik korábbi hullámban érkeztek az országba vagy olyanokéval, akik másodgenerációs bevándorlók.

8. Témában megjelent fontosabb publikációk és konferencia előadások

Tanulmányok és könyvfejezet

- Dömös Mariann – Tarrósy István: Integration of migrants in Italy: local actors and African communities. *European Spatial Research and Policy*, Vol. 26. No.2. 2019. 95-114. o.
- Egy különleges olasz képződmény – a centro sociale. *Civil Szemle*, XIII. Évf. 3. szám, 2016. 25-46. o.
- Migrációs tendenciák Olaszországban. *Belvedere Meridionale*, 28. évf., különszám, 2016. 72-90. o.
- Caterina Mazza La prigione degli stranieri. I Centri di Identificazione e di Esclusione. [Az idegenek börtöne. Az olasz Azonosítási és Kitoloncolási Központok]. Recenzió. *Demográfia*, 58. évf., 23. szám, 2015. 197-201. o.
- A határ mint koncepció és metafora. *Afrika Tanulmányok*, IX. évfolyam 1. szám, 2015. 5-23. o.
- Pap Norbert – Dömös Mariann: Az olasz geopolitika hagyományos sarokköve: a Balkán. In Reményi Péter (szerk.): *Állam és nemzetépítés a Nyugat-Balkánon*. Publikon, Pécs, 2014. 185-200. o.

Konferencia-előadások

- Benvenuti? Migration and integration from a bottom-up perspective in Italy. *24th ASN World Convention*, Harriman Institute, Columbia University, New York, 2019. május 3-5.
- Nemzetközi migráció, nemzeti integráció alulnézeti perspektívából: az olasz bevándorlás, egyházi szervezetek és az oktatás kérdésköre. *XXII. Apáczai-napok tudományos konferencia*, Győr, 2018. november 15.
- Migration and integration from a bottom-up perspective: Italy. *5th Interim Conference of the Political Sociology Research Network 32 of the European Sociological Association*. Prága, Csehország, 2018. november 2-3.
- Az olasz migrációs tendenciák és a civil válaszkísérletek. *Pannon Tudományos Nap* 2018, Nagykanizsa, 2018. október 17.
- Local action in Italy: the centro sociale and migration from Africa. *5th Pécs African Conference*, Pécs, 2018. május 24-25.
- Migrazione internazionale, integrazione nazionale: Italia. *International Conference Refugees and Migrants. Refugees and migrants in Europe. Historical Analysis, contemporary perspectives*. University of Rome La Sapienza, Róma, 2018. április 18.
- Migráció alulnézetből: Olaszország. *XVI: Nemzetközi Tudományos Napok, „Fenntarthatósági kihívások és válaszok.”*, Gyöngyös, 2018. április 12-13.
- Bevándorlás alulnézetből: Olaszország és a centro sociale. *FEU 2017, IV. Fiatalok Európában Konferencia*, Pécs, 2017. november 24-25.
- Bevándorlás alulnézetből: Olaszország. *XXI. Apáczai-napok tudományos konferencia*, Győr, 2017. november 16.

- Bevándorlás alulnézetből – Olaszország és a centro sociale. *Pannon Tudományos Nap* 2017, Nagykanizsa, 2017. október 12.
- Migration from a bottom-up perspective – Italy and the”centro sociale”. *Social and Economic Consequences in the Case of Contemporary Migration and Ethnic Minorities. Partium Christian University, Nagyvárad*, 2017. május 18.
- Benvenuti? Az olasz migrációs politika útja különös tekintettel a helyi centro socialék működésére. *Globális migrációs folyamatok és Magyarország - Kihívások és válaszok. Az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont és az MTA TK Kisebbségkutató Intézet közös konferenciája*. Budapest, 2015. november 16-17.

Oktatás

- 2014-től folyamatosan Dr. Tarrósy István Bevezetés a migrációs politikába és Bevezetés a politikai kultúrába c. kurzusain többek között az olasz politikai kultúra, valamint Olaszország és a migráció relációjának az oktatása.